

ДОКУМЕНТИ З ОСМА҆НСЬКОГО АРХІВУ ПРО ВІДНОСИНИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ Й ТУРЕЧЧИНИ В 1918 РОЦІ

У статті розповідається про невідомі документи з Османського архіву в Стамбулі, в яких деталізується розвиток українсько – турецьких відносин у 1918 році.

Ключові слова: Українська Держава, Туреччина, міжнародні відносини.

Коли на наприкінці 2011 р. Посольство України в Турецькій Республіці готувало акції до 20-річчя відновлення відносин України з Туреччиною, я як перший секретар нашого дипломатичного представництва на той час звернувся до знавця османських архівів викладача Стамбульського університету Мехмета Фахрі Фурата з проханням розшукати нові документи про зв'язки УНР і Османської Порти в 1918–1922 рр. Він відгукнувся і невдовзі ми мали можливість ознайомитися з десятками невідомих для українських істориків документів, які потім були представлені на виставці, організованій 21-22 червня 2012 р. в Анкарі за сприяння Посольства України в Туреччині, Міністерства культури Туреччини та Головного управління преси та інформації при Адміністрації Прем'єр-міністра Туреччини.

На наш погляд, дослідницька робота М. Фурата має надзвичайно велике значення для кращого розуміння подій майже сторічної давності у відносинах між нашими країнами, відтак буде правильним сказати хоча б побіжно про ці знахідки, які стосуються відновлення міжнародних відносин між нашими країнами у 1918 р.

Насамперед, необхідно зазначити, що в Османському архіві при Кабінеті Міністрів Туреччини зберігся документ щодо визнання Миколи Левитського тимчасовим представником України в Османській державі й оформлення для його супроводжуваних осіб акредитаційних карток. Він датується 20 травня 1918 р., на ньому стоїть підпис тодішнього Прем'єр-міністра Туреччини Мехмеда Талаата [1; Dosya – 85. – Gömlek – 16].

В іншому документі, який зберігається там само, є перелік супроводжуваних осіб при Миколі Левитському (тобто, перший склад Посольства Української Народної Республіки в Туреччині).

Привертає увагу й ще один документ Міністерства закордонних справ Османської Імперії (від 27 травня 1918 р.) щодо визнання за Миколою Левитським, який мав при собі вірчі грамоти керівництва української держави, права представляти інтереси України в Стамбулі у якості посла та щодо оформлення йому і членам очолюваної ним

делегатії відповідних акредитацій них посвідчень. Його підписав заступник державного секретаря МЗС Туреччини Ахмед [1; Dosya – 85. - Gömlek – 16].

На цю тему зберігся і ще один документ МЗС Туреччини, але вже йдеться щодо визнання Миколи Левитського представником України й оформлення тільки для нього відповідного акредитаційного посвідчення та інформування про це компетентні органи влади [1; Dosya – 85. - Gömlek – 1].

Цією ж датою зафіксований і так званий внутрішній документ МЗС Туреччини від 29 травня 1918 року щодо призначення Миколи Левитського Послом України в Туреччині.

Як відомо, Михайло Левитський не визнав гетьманського перевороту в Україні і відмовився служити новій владі. Зрештою, він був відкликаний до Києва, а на його місце мав прибути новий посол – Павло Кістяківський. Одначе він згодом також відмовиться від запропонованої посади. Замість нього гетьман запропонує посаду посла Михайлу Суковкину. В Османському архіві виявлено службову записку Великому візиру щодо телеграми керівника османської місії в Києві Мухтара Бея про те, що через відставку Кістяківського українська сторона просить погодити на посаду Посла України в Туреччині Михайла Суковкина [3; Dosya – 16. – Gömlek – 51].

Зберігся також лист Посольства Туреччини про те, що новопризначений Посол України при Османській державі відбув з Києва до Одеси, звідки він вирушить на спеціальній яхті до Стамбула [2; Dosya – 2379. – Gömlek – 5].

Інформація на запит канцелярії Великого візира від 19 листопада 1918 р. за № 96 також присвячена цій особі: «Пан Суковкин, якого призначено на посаду Посланника України при Османській державі, 28 числа цього ж місяця о 3 годині мав аудієнцію у Падишаха з метою вручення вірчих грамот» [3; Dosya – 16. – Gömlek – 52].

У цій же справі зберігається переклад з французької мови вірчих грамот Суковкина, який призначений Урядом України при Османській державі. Документ надісланий Гетьманом України на адресу Падишаха.

В Османському архіві знаходяться також документи, які свідчать про те, що турецькі власті всіляко сприяли діяльності українських дипломатів у Туреччині. Так, збереглася нота Посольства України в Туреччині від 27 серпня 1918 р. до МЗС Туреччини з проханням надати сприяння раднику Посольства Петра Чикаленку під час його відрядження до Софії. З цього приводу Міністерство внутрішніх справ Туреччини 31 серпня 1918 р. звернулося до турецьких органів прикордонного контролю забезпечити відповідне сприяння П. Чикаленку під час перетину ним турецького кордону [1; Dosya – 85. – Gömlek – 18].

Значна кількість документів османського архіву присвячена розгортанню діяльності турецьких дипломатів в Україні. Скажімо, збереглося розпорядження Прем'єр-міністра Османської Імперії від 19 травня 1918 р. щодо заснування в Україні османської дипломатичної місії та переведення Фахреттіна Бея з посади керівника місії в Петрограді на посаду Посла в Україні. В цьому документі наголошується на необхідності оформити Фахреттіну Бєю супровідного листа до Уряду України такого ж зразка, який був виданий на призначення Посла Османської держави у Москві Галіпу Кемалю Бєю [2; Dosya – 2379. – Gömlek – 1].

Зберігся окремий документ МЗС Туреччини щодо створення дипломатичної місії Османської держави в Україні та призначення Фахреттіну Бєю щомісячної виплати в сумі 30 тис. курушів, окрім заробітної платні [2; Dosya – 2379. – Gömlek – 1].

До речі, також зберігся документ МЗС Туреччини щодо видачі 600 лір, окрім заробітної платні, першому Послу Туреччини в Україні Мухтарові Бєю та 200 лір Серверу Джемалєві Бєю, який не мав заробітної платні [2; Dosya – 2379. – Gömlek – 1].

Аби забезпечити турецьких дипломатів коштами, то було ухвалено рішення голови Національного Османського Банку про направлення до Києва одного з турецьких купців через відсутність належного сполучення між Стамбулом та Україною [2; Dosya – 2379. – Gömlek – 1].

Зрозуміло, великий інтерес викликають звіти Посла Туреччини Мухтара Бєя про діяльність його в Україні. Зокрема, особливу увагу привертає його шифрована телеграма, що була надіслана через Посольство Австрії в Україні після прийому в гетьмана Скоропадського: «Його Високоповажність Гетьман прийняв мене учора у своєму палаці. Цей візит відбувся з особливою церемоніальністю. Також на заході були присутні і дипломати. Після цього Його Високоповажність Гетьман дав обід на честь османської делегації. Були присутні дружина Його Високоповажності Гетьмана та Виконуючий обов'язки Міністра закордонних справ. Під час обіду Гетьман підвівся та підняв келих за здоров'я Його Світлості Падишаха, тричі вигукнувши «Хай живе Падишах». Всі, хто був присутній на обіді долучилися до тосту. Його Високоповажність Гетьман проявив до нас увагу та повагу. Як ознаку цього, після обіду він сфотографувався в саду палацу разом із османською делегацією. Його Високоповажність Гетьман перед обідом провів зі мною бесіду та особливо попросив передати його слова падишахові. Деталі церемонії прийняття та тексти розмов будуть надіслані додатково» [2; Dosya – 2379. – Gömlek – 1].

Цей документ про прийняття гетьманом Павлом Скоропадським першого Посла Високої Порти в Києві також зберігся в Османському архіві. Після прибуття до столиці України, пише Мухтар Бєй, я вручив вірчі грамоти делегації керівників Української Держави за участю

прем'єр-міністра, військового міністра та міністра юстиції, оскільки гетьман перебував у Берліні з візитом. Коли ж через деякий час гетьман повернувся до Києва, він висловив готовність прийняти у своєму палаці османську делегацію.

Далі Мухтар Бей описує церемонію зустрічі таким чином: «Я в офіційній уніформі сів у один із трьох автомобілів, що були виділені для нашого посольства. Зі мною в машину сіли міністр закордонних справ Палтов (насправді він був заступником міністра закордонних справ. – Б. С.) і відповідальний за нашу делегацію пан Любинський. В інші авто сіли працівники посольства та представники МЗС України, зокрема, пан Галіп (начальник відділу) та пан Редхаус, один із відповідальних за османську делегацію. По прибутті до палацу нас зустріли представники гетьмана й запросили пройти в обідню залу. З нами пройшли осіб 30 чиновників і високих командирів. Обідній стіл був оздоблений червоними та білими квітами у формі півмісяця та зірки. Протягом обіду постійно грав оркестр. Під час торжества гетьман піднявся, привітав прибулих та підняв келиха за здоров'я султана. Він тричі вигукнув «Слава» за продовження султанату. Під кінець обіду він знову встав з-за столу та підняв келиха за успіх нашого посольства. За традицією ми зробили жест у відповідь. Після обіду ми сфотографувалися у саду разом із гетьманом. Направлення османської місії в Україну урядові та національні кола зустріли з великою радістю» [2; Dosya – 2379. – Gömlek – 1].

Посол Туреччини додає, що одним із яскравих прикладів такого ставлення стало виділення османському посольству автомобіля на постійній основі. Для нього також було призначено двох супроводжуючих – капітана та лейтенанта [2; Dosya – 2379. – Gömlek – 1].

Насичений інформацією також лист посла Мухтара Бея до МЗС Туреччини від 28 вересня 1918 р. щодо умов роботи в Україні у контексті започаткування османських дипломатичної та консульських установ. Зокрема, він повідомляє, що з метою започаткування османської політичної місії провів вивчення ситуації в місті та умов проживання. З цього приводу пишеться: «У той час, коли ще два місяці по тому в Україні, на відміну від інших регіонів Росії, ще були нормальні умови для проживання, після того, як країну окупувало 300 тисячне німецьке військо, яке поводилося жорстоко та чинило грабежі. Євреї скористалися відсутністю в країні органів контролю, через нове формування уряду, та захопили у свої руки торгівлю у великих містах, особливо у Києві. Вони почали вести нечесну торгівлю, результатом чого стало різке зростання цін усюди, а особливо у великих містах. У порівнянні з Києвом, умови проживання у Санкт-Петербурзі та Москві можна було назвати помірними. Це я особисто почув від заступника міністра закордонних справ генерала Палтова. 1 хлібина продається за 110 курушів, одяг – 20 тис. курушів. У Києві узимку температура була нижче

0 градусів і опускалася до -30. Вимушено слід носити хутро, яке коштує щонайменше 60 тис. курушів. Оренда мебльованої квартири з 10 кімнат піднялася до 60 тис. лір. Багато жінок на вулицях перестали носити панчохи. До революції населення Києва становило 500 тис. чоловік, але через прибуття біженців з Росії воно виросло до 1 млн. 200 тисяч чол. Всі говорять, що з перебігом пори року ситуація ще більше погіршиться. Прожити секретареві місії за таких умов можливо не менше ніж за 250 рублів на день. Секретарі місії Сервер Джемаль та Алі Мухтар, окрім заробітної платні, мають на день витратити по 10 лір, а на місяць – 360 лір, на опалення, канцелярщину та інше. Генеральні консули в Києві, Одесі та Харкові Феріт, Риза Намик та Рухі Бей також, окрім зарплати, мають витратити на аналогічні потреби щодня по 14 лір, а на місяць по 420 лір. Оскільки Сервер Джемаль Бей та інші не мають зарплати, окрім виділеного їм, вбачається за доцільне надати їм надбавку до рівня другого секретаря» [2; Dosya – 2379. – Gömlek – 1].

Що стосується створення умов праці й проживання самого посла, то він повідомляє, що його потреби «не складаються лише з харчування та одягу. З огляду на представницькі функції, потреба у витратах зростає. А з огляду на те, що Османська місія в Україні встановлюється уперше, в інтересах нашого уряду забезпечити їй відповідний престиж та рівень. Цю ситуацію слід належним чином опрацювати та, у разі необхідності, забезпечити надсилання з Європи канцелярських та інших товарів, витрати на що, разом із виділеним українським урядом автомобілем, досягатимуть 150 лір на місяць. Також слід передбачити оплату працівників для рутинної роботи – посильних, приватників та ін., яких наразі найняти менше ніж за 350 рублів кожного, тобто, не менше 2000 тис. курушів. Також, окрім моєї зарплатні у 10 тис. курушів, прошу розглянути питання щодо додаткового виділення мені по 30 лір на день, що становить 900 лір на місяць» [2; Dosya – 2379. – Gömlek – 1].

Важливими для повного висвітлення українсько-турецьких відносин того часу є османські документи про різні кадрові призначення в дипломатичних представництвах Високої Порти в Україні. Зокрема, це стосується указу султана Мехмеда IV Вахдеттіна від 15 липня 1918 р. щодо призначення на посаду Генерального консула Туреччини в Києві колишнього депутата від Кютахії Феріда Бея, що супроводжується відповідним поданням Міністерства закордонних справ до Адміністрації Великого візира. Такого ж змісту й султанський указ від 12 серпня 1918 р. щодо переведення віце-консула Туреччини в Салоніках Рухі Бея на посаду консула в Харкові з присвоєнням йому рангу консул другого класу. До цього додається і відповідний наказ міністра закордонних справ Туреччини [3; Dosya – 49, Gömlek – 99].

Викликає інтерес і повідомлення щодо інформування Посольством України у Берліні Османської держави про факт визнання Польщею незалежності України [2; Dosya – 2379. - Gömlek – 10].

Вважаю, що ці документи проливають додаткове світло на відносини між Українською Державою і Османською Портою в 1918 р. й стануть важливим джерелом для поглибленого вивчення їх.

Список використаних джерел:

1. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi – BOA: Fon kodu – HD. EUM.
2. BOA: Fon kodu – HR.SYS.
3. BOA: Fon kodu – DUİT.

Сергийчук Б.В. Документы из Османского архива об отношениях между Украинской Державой и Турцией в 1918 г.

В статье рассказывается о неизвестных документах из Османского архива в Стамбуле, в которых детализируется развитие украинско – турецких отношений в 1918 г.

Ключевые слова: Украинская Держава, Турция, международные отношения.

Serhiichuk B. The documents from Ottoman Archives on the relations between Ukrainian State and Turkey in 1918.

The article presents the unknown documents from Ottoman Archives based in Istanbul that highlight in details the development of the Ukrainian-Turkish relationship in 1918.

Keywords: the Ukrainian State, Turkey, international relations.